

2) *соціально-економічні відносини*: економічна та ідеологічна багатоманітність, множинність форм власності, гарантії соціального забезпечення членів суспільства, право на підприємницьку діяльність;

3) *відносини, що виникають у процесі взаємозв'язку особи і держави*: основи правового статусу людини і громадянина, тобто її правове становище в суспільстві та державі, належність до громадянства, державно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина;

4) *відносини, що складаються в процесі реалізації основ народовладдя*: здійснення влади народом безпосередньо на виборах, референдумах, мітингах, демонстраціях або через систему представницьких органів (Президента України, Верховну Раду України, органи місцевого самоврядування). Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, до служби в органах місцевого самоврядування;

5) *відносини, що визначають основні засади функціонування державно-владного механізму*: законність, демократичність, гуманізм, поділ влади, соціальна спрямованість;

6) *відносини, що виникають у сфері територіального устрою держави та взаємодії держави* в цілому і її складових, у процесі реалізації права нації на самовизначення.

Підсумовуючи, вкажемо на такі узагальнення:

а) предмет конституційного права – це особливе коло суспільних відносин, які регулюються, охороняються та гарантуються конституційно-правовими нормами і принципами;

б) предмет конституційного права не є статичним, оскільки не є такими й суспільні і державні відносини;

в) предмет конституційного права є найширшим з поміж усіх інших галузей права, оскільки охоплює правовим регулюванням всі сфери життєдіяльності суспільства (політичну, економічну, соціальну, духовну, екологічну та ін.);

г) структурованість предмету конституційного права висновується з предмету конституції держави, завдяки чому охоплюються правовим регулюванням найважливіші сфери державного і суспільного устрою.

Список використаних джерел:

1. Спиноза Б. Этика [Текст] / Б. Спиноза. – СПб: Астра-пресс, 2007. – 350 с.
2. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підруч. [акад. курс]: У 2 т. – Т.1 / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – К.: Юридична думка, 2006. – 544 с.
3. Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина [Текст]: учеб. пособие / Ю. Н. Тодыка. – Х.: Фолио-Райдер, 1998. – 292 с.
4. Мелашенко В. Ф. Основы конституційного права України: курс лекцій В.Ф. Мелашенко. – К.: Вентурі, 1995. – 240 с.
5. Кутафин О. Е. Предмет конституционного права [Текст]: моногр. / О. Е. Кутафин. – М., 2001. – 444 с.
6. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підруч. / О.Ф. Фрицький – К., 2002. – 536 с.

Задорожня Г.В.- професор кафедри теорії та історії держави і права Юридичного факультету Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана П. Конашевича – Сагайдачного, к.ю.н., доцент

ЩОДО КОНТРОЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ

Порівняльно-правовий аналіз спеціальної літератури свідчить, що одним із найменш досліджених видів державного контролю є той, суб'єктом реалізації якого виступає глава держави. Фрагментарність доктринальних досліджень контрольної компетенції глави держави вбачається в тому, що одні вчені окреслили дослідження контрольної компетенції глави держави лише в сув'язі з контрольною компетенцією державних органів виконавчої влади, другі – лише щодо органів прокуратури та їх посадових осіб, треті – тільки у сфері правоохоронної діяльності в цілому, четверті – в контексті адміністративного державного контролю тощо. Відтак, доктрина конституційного права за останні десятиліття не доповнилася комплексними напрацюваннями в цій сфері. Чим зумовлена наявність такої доктринальної прогалини в науці конституційного права? Міркування з цього питання є наступними:

а) конституційне законодавство країн світу є вкрай неконкретним у частині виокремлення і систематизації норм і принципів права, які визначають контрольну компетенцію глави держави. Наприклад, відповідно до положень Конституції Ірану глава держави зобов'язаний здійснювати: «контроль за правильним виконанням загальної політичної лінії держави» (п. 2 ч. 1 ст. 110); Король Саудівської Аравії – нагляд за дотриманням Ісламського Шаріату» (ст. 55 Конституції цієї держави), Президент Гондурасу – «стежити за тим, щоб усі посадові особи Республіки виконували обов'язки, покладені на них законом, не втручаючись при цьому у здійснення ними своїх функцій» (ч. 5 ст. 121 Конституції Гондурас), проте Основні Закони наведених та інших країн не визначають конкретного переліку дій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Крім того, національні конституції, як правило, не містять і видової класифікації компетенції глави держави, натомість дають їх безсистемну сукупність, що не лише ускладнює предметне дослідження тієї чи іншої його компетенції, а й провокує різний підхід до її видового розмежування. Конституція України також належним чином не регламентує порядок здійснення президентського контролю, який є необхідним елементом його адміністративної діяльності, тому окремі вчені пропонують внести зміни до статті 106 Конституції України, якими передбачається визнати контроль за діяльністю органів виконавчої влади одним із головних повноважень Президента України [1, с. 167];

б) помилкове віднесення дій глави держави, пов'язаних з реалізацією його контрольної компетенції, до інших видів компетенції. Так, В.В. Кравченко, досліджуючи інститут президентського контролю в Україні, дійшов висновку «про відсутність ознак контролю при реалізації президентом прав на розпуск парламенту та «вето», оскільки перше реалізується лише у випадку, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися, а в другому президент бере участь як складова законодавчого процесу». Проте автор визнає, що дії глави держави, які пов'язані з правовими явищами «розпуску» і «вето», все ж «мають контрольні властивості» [2, с. 10]. Таким чином, учені ніби «розчиняють» контрольну компетенцію глави держави в різновидах іншої його компетенції;

в) конституції країн світу не вирізняють компетенції глави держави від його функцій, повноважень, цілей і завдань, що призводить не тільки до підміни понять складових його конституційно-правового статусу, а й деякої правової невизначеності в цьому питанні. З наведеного вбачається теоретико-нормативна невизначеність контрольної компетенції глави держави, що зумовлює складнощі її практичної реалізації.

Держава як складна політико-територіальна організація з численними ієрархічними, взаємозалежними і взаємодоповнюючими політичними, економічними, правовими, фінансовими та іншими системами і зв'язками не може існувати поза межами контролю. Суб'єктами державного контролю є органи державної влади, які наділені відповідним обсягом компетенції у сфері предметного контролю. Глава держави, як орган державної влади, є одним із суб'єктів такого контролю.

Під контрольною компетенцією глави держави, на нашу думку, необхідно розуміти його права та обов'язки, форми і методи їх реалізації у сфері здійснення нагляду і перевірки за діяльністю певних суб'єктів публічної влади, в тому числі й органів державної влади та їх посадових осіб. Контрольна компетенція глави держави становить комплексну систему заходів впливу на підконтрольних суб'єктів, спрямованих на дотримання верховенства права і режиму

законності в державі. Практична реалізація таких заходів може здійснюватися главою держави в сув'язі з іншими органами державної влади та їх посадовими особами.

Зміст контрольної компетенції глави держави полягає в політико-правовому, організаційно-процесуальному та іншому впливі на суб'єктів публічно-правових відносин. Відтак, постає питання: в яких формах і щодо якого кола суб'єктів глава держави уповноважений здійснювати контроль.

Однією з форм контрольної компетенції глави держави є скасування актів уряду, інших органів виконавчої влади. Межі контрольної компетенції глави держави в Україні не охоплюють правовідносини, пов'язані із скасуванням правових актів уряду, натомість де-юре він не позбавлений конституційного права скасовувати акти Ради міністрів АРК, щоправда практична реалізація ним цього права в умовах анексії Кримського півострова унеможливлена.

Другою формою контрольної компетенції глави держави є накладення вето на рішення уряду. Відмінність інституту вето від скасування актів полягає в тому, що глава держави накладає вето лише на ті рішення уряду, які не набрали чинності, натомість процедура скасування передбачає вчинення ним нормотворчих дій, спрямованих на втрату чинності вже діючими правовими актами. Так, Президент Кіпру має право як остаточного вето щодо рішень Ради міністрів, які відносяться до справ зовнішньої політики, оборони чи безпеки, так і уповноважений повернути на повторний перегляд рішення Ради міністрів з зазначеного вище кола питань (пункти d, e ст. 48 Конституції Республіки Кіпр).

Що стосується контрольної компетенції Президента України відносно уряду, то вона вбачається в конституційно встановленій можливості глави держави зупиняти дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів їх невідповідності Конституції з одночасним зверненням до КСУ щодо їх конституційності (п. 15 ч. 1 ст. 106 Конституції України). Як показує практика, Президент України досить активно використовує це право, особливо в умовах загострення політичної нестабільності.

Третьою формою контрольної компетенції глави держави є конституційно закріплене право глави держави на отримання інформації, що кореспондує конституційному обов'язку інших державних органів надати її. Так, стаття 87 Конституції Мальти встановила: «Прем'єр-міністр повинен забезпечувати повну інформованість Президента (keep the President fully informed) про ведення державних справ Урядом Мальти і повинен надавати Президенту таку інформацію, яку Президент може запросити щодо будь-яких окремих питань, які належать до відання Уряду Мальти». Президент Аргентини в порядку реалізації своєї контрольної компетенції також «може вимагати від керівників усіх відомств і департаментів адміністрацій і через них від усіх службовців доповіді, які він визнає необхідними, і всі ці особи зобов'язані виконати його вказівки» (ч. 20 ст. 86 Конституції Аргентини). Президент України не позбавлений права отримувати таку інформацію від уряду, навіть може за бажання брати участь у його роботі.

Четвертою формою контрольної компетенції глави держави є дострокове припинення повноважень парламенту. Конституції Болгарії, Греції, Іспанії, Італії, Йорданії, Нідерландів, Сербії, Сирії, Східного Тимору, Перу, Угорщини та інших країн світу передбачили право глави держави в законодавчо передбачених випадках достроково припинити повноваження парламенту. Президент України також наділений контрольною компетенцією щодо парламенту, яка полягає в конституційному праві глави держави в законодавчо передбачених випадках достроково припинити повноваження парламенту.

П'ятою формою контрольної компетенції глави держави є накладення вето на закони, прийняті парламентом. Реалізація контрольної компетенції глави держави шляхом мотивованого повернення закону парламенту для нового його перегляду визначена конституціями таких країн як Азербайджан (ст. 110), Болгарія (ст. 101), Гватемала (ч. 7 ст. 168), Гондурас (ч. 3 ст. 121), Греція (ст. 42), Італія (ч. 1 ст. 74), Східний Тимор (ч. 1 ст. 88), Франція (ч. 2 ст. 10), Монголія (п. 46 ст. 33), Україна (п. 30 ч. 1 ст. 106) тощо, натомість глава держави в Ісландії має право відхилити закон, ухвалений парламентом, що зумовлює наступне його затвердження лише на референдумі (ст. 26 Конституції Ісландії) тощо.

Отже, Президент України володіє достатнім обсягом контрольної компетенції, необхідної

для забезпечення законності в державі. Проте необхідною умовою повноцінного президентського контролю є не тільки конституційно гарантований поділ державної влади, а й конституційно унормований механізм його реалізації, на що необхідно звернути увагу членам конституційної ради і парламентаріям.

Список використаних джерел:

1. Присяжнюк А. Й. Організаційно-правові засади державного контролю у сфері виконавчої влади: монографія / А.Й Присяжнюк. – К.: Золота хвиля, 2011. – 398 с.
2. Кравченко В.В. Контрольно-наглядові функції вищих органів державної влади України: конституційно-правовий аспект: автореф. ... к.ю.н. спец. 12.00. 02. – Х.: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2014. – 20 с.

Заяць Н.В. - в.о. професора кафедри теорії держави та права НАВС, д.ю.н., доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРИЙНЯТТІ ВЛАДНИХ РІШЕНЬ

Сучасна історична реальність показує, що зміни політичного ладу, реформування політичної системи, владних структур і управління, уряду, створення нових конституційних нормативів, формування нової політичної культури, удосконалення діяльності парламенту, здійснення політичних реформ, прийняття законів та ін. – дії різноманітні за суттю та змістом. Всі ці дії відрізняються за суб'єктами творення, за своїми масштабами та глибиною. Багатоманітність типів та станів політичних відносин передбачає складність форм та шляхів їх зміни. Результат різних політичних подій, взаємодія політичних інститутів, розробка, прийняття та реалізація політичних рішень, програм, законів і нормативних актів становить політичний процес, що відбиває динаміку політичного життя, розвиток політичних явищ та подій суспільства.

Одним з найважливіших досягнень України за роки незалежності стало утвердження формальних ознак демократії як політичного режиму. Але, разом з цим, перманентна криза легітимності існуючої влади, затягування фундаментальних структурних реформ у всіх сферах громадського життя, фактичних соціальний розкол між соціальними групами в можливості впливати на прийняття важливих для суспільства рішень, свідчать про слабкість демократії в країні. Саме тому, всі наші очікування щодо розвитку громадянського суспільства, змін у політичній свідомості, що втілюють прагнення громадян брати на себе відповідальність за реалізацію публічних інтересів, опинилися у своєрідній посттоталітарній пастці.

Повертаючись до політико-правового спадку часів лібералізму першої половини 19 століття в Західній Європі, а саме до праці Б.Констана «Про свободу древніх відносно до свободи нових народів» слід згадати розуміння поняття свобода – як «право кожного впливати на здійснення правління або шляхом призначення всіх чи декількох чиновників, або шляхом представництва, петицій, запитів, які влада повинна враховувати в своїй діяльності».[1, с.374] Розширення прав громадян для того, щоб відігравати роль у прийнятті владних рішень не лише через обраних представників до органів публічної влади, але й через різноманітні конституційно-правові форми впливу, дозволяє враховувати думку та інтереси різноманітних суспільних груп та наближає громадян до процесу вирішення державних та суспільних справ.

Участь громадськості у прийнятті владних рішень є однією з засад демократії, під якою традиційно розуміють форму громадського самоврядування, за якою громадяни залучаються безпосередньо до законодавчої діяльності, беруть участь у народних зборах, виборах, громадській військовій службі та інших громадських інституціях та установах. Демократія, як слушно звертає увагу М. Даул, – це більш ніж відвідування виборчих дільниць кожні кілька років. Для ефективного функціонування вона потребує вільних потоків інформації, взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади, поваги до кожного громадянина, а також механізмів, що уможливлюють консультування в процесі прийняття рішень. Кожне